

М.А. Хвесик

Директор ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”, доктор економічних наук, професор, академік НААН України

І.К. Бистряков

Завідувач відділу ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”, доктор економічних наук, професор

ІННОВАЦІЙНІ ДОМІНАНТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розглянуто особливості трьох основних типів господарювання: фінансового, технологічного й екологічного, кожному з яких властиве специфічне креативне поле. Зазначено, що інноваційними домінантами для України є формування адекватної національним інтересам системи господарювання за принципом “від індивідуалізму — до корпоративізму”, капіталізація, створення розвиненого інституціонального середовища.

Ключові слова: інновації, сталий розвиток, інститути, домінанти, природні ресурси, корпорації

Проблемні питання

Концепція сталого розвитку була проголошена в Ріо-де-Жанейро у 1992 р., проте гострота порушених тоді проблем не знижується й досі. І якщо проаналізувати досягнення в цій сфері, то відверто треба визнати, що їх не так і багато. Значною мірою це стосується держав пострадянського типу, до яких належить Україна. Аналізуючи причини такого стану, можна багато дискутувати, але реалії буття вимагають визначення головного фактора, що породжує наявне становище. Він ніби лежить на поверхні, і ми його дуже добре знаємо — це фінансові обмеження. Однак

стосовно України слід визнати, що не все так просто. Є принаймні два суттєвих питання, які вимагають вирішення та на яких необхідно зосередити увагу. Відразу зазначимо, що вони мають системоформувальний характер. По-перше, потрібно з'ясувати, чому наше суспільство попри досить значні стратегічні запаси різноманітних ресурсів залишається в ганебному становищі; по-друге — чи зможемо ми за наявності необхідних коштів використати їх належним чином для забезпечення сталого розвитку, якого прагнемо. На жаль, останнє запитання є риторичним. І справа не в тому, що ми такі нерозумні, а в нашій неспроможності, із системних позицій, організуватися нині в суспільну цілісність, здатну самовідтворюватися та самоорганізовуватися для вирішення конкретних господарських завдань, на які орієнтують Європейська хартія регіонального розвитку та Європейська хартія місцевого самоврядування.

Слід підкреслити, що ці два питання, порушені у статті, дуже тісно пов'язані одне з одним. І їхня єдність зумовлена не економічними, а соціально-гуманітарними факторами, зокрема культурологічними, психологічними, етичними, релігійними та ін. Зазначені аспекти розкрито в достатньо великій кількості наукових робіт зарубіжних авторів [1—13], які дуже вміло зосереджують нашу увагу на ключових змістовних проблемах, що постають на шляху суспільного розвитку.

Не вдаючись до подробиць, розкриємо позицію відомого економіста Ернандо де Сото стосовно проблеми існування бідності за наявності багатства. Для умов України думка цього знаного у світі вченого є цікавою, по-перше, тому, що вона відображає погляд ззовні, а по-друге, сформована в середовищі розвитку західних гуманітарних ідей. Прагнення України приєднатися до європейської спільноти зумовлює необхідність приєднатися до нового для нас простору мислення, й уникнути цього неможливо.

Повертаючись до Ернандо де Сото, наведемо вислів з його відомої книги про те, що головною перешкодою на шляху до капіталістичного процвітання є нездатність бідних районів світу створювати капітал [8, с. 17]. Не беручи до уваги згадку про бідність, слід зосередитися на дискурсі про здатність формувати капітал. У цьому контексті для України розкривається дуже велике поле діяльності. Передусім ідеться про населення, яке тією чи іншою мірою є власником великої кількості різноманітних ресурсів — як природних, так і суто матеріальних, тобто володіє саме ресурсами, а не капіталом. Ресурс же стає капіталом у разі формування сукупності відповідних умов, які передбачають прозорість механізму перетворення активів у капітал. Але відомо, що перетворення матеріальних активів у продуктивний капітал — це дуже складний процес, який до того ж має яскраве специфічне національне забарвлення.

Сталий розвиток та інновації

В Україні проблема сталого розвитку обговорюється достатньо давно. Утім, аналізуючи ситуацію в цій сфері, можна констатувати, що поза нашою увагою залишається головний аспект, без якого розраховувати на позитивні результати не доводиться. На нашу думку, він полягає у розумінні швидкості змін, джерелом чого є не тільки і не стільки сучасний світ, скільки власне людина, котра трансформується. І це можна простежити, проаналізувавши динаміку екологічних пріоритетів, які ставило перед собою людство. Ми бачимо, що за нетривалий в історичних

вимірах період вони змінювалися тричі. По-перше, слід згадати міжнародну конференцію у Стокгольмі (1972 р.), де головною проблемою було визнано забруднення навколишнього середовища, зокрема повітряного басейну. По-друге, конференцію в Найробі (1982 р.), учасники якої наголошували на пріоритетності проблеми збереження біологічного розмаїття. І, нарешті, парадигмальну ідею третього зібрання, в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), — забезпечення сталого розвитку. Але тут відразу спадає на думку самміт у Йоганнесбургу (2002 р.), де, по суті, констатували, що ідея сталого розвитку за десятиліття не набула відчутного розвитку в практичній діяльності. Додамо, що й у методологічній площині також. Саме в цьому і прихована відповідь. Як завжди, далі постають два запитання: хто винен і що робити? Узагальнено можна сказати, що винною буде не окрема особа, а скоріше інертність прояву колективного мислення. Чим складніше завдання, тим більше часу потрібно для його усвідомлення й вироблення адекватних шляхів розв'язання. І якщо стосовно двох перших міжнародних конференцій можна стверджувати, що за десятилітні проміжки часу після їх проведення світовому співтовариству вдавалося здійснити цілком конструктивні кроки, оскільки завдання були поставлені досить конкретні, то реалізувати положення третьої конференції виявилось складно. Автори статті ці труднощі пов'язують з тим, що в рамках концепції сталого розвитку не зроблено акцент на людину, точніше, на відносини між людьми із приводу використання обмежених екологічних ресурсів. Проблема криється саме у величезній різноманітності поглядів щодо навколишнього світу, а отже, в необхідності враховувати наявність різних ціннісних орієнтирів сталого розвитку. Для її вирішення, безумовно, виникає потреба в розробленні інноваційних підходів, які сприятимуть реалізації концепції сталого розвитку. Слід підкреслити, що для цього є всі передумови, оскільки згідно з проголошеними на конференції в Ріо-де-Жанейро ініціативами відповідальність за реалізацію Порядку денного на ХХІ століття лягає на національні уряди. Така позиція, якщо її розглянути в широкому контексті, передбачає з'ясування загальнодержавних і регіональних особливостей, що, у свою чергу, потребує креативних підходів до вибору шляхів системного розв'язання складних питань сталого розвитку.

Стало вже аксіомою, що креативність нині є визначальним фактором забезпечення розвитку як такого. Можна також стверджувати, що саме креативні підходи забезпечують інноваційність діяльності. Таким чином, інноваційну діяльність та креативність підходів до вирішення завдань сталого розвитку треба розглядати паралельно, тобто інновації можуть з'явитися тільки у креативному середовищі, а для цього необхідно зробити відповідні системні кроки. Слід також підкреслити, що є багато трактувань інновацій. Особливість сприйняття цієї категорії полягає в тому, що власне інновації потребують визначення контексту, оскільки специфічне креативне поле формує відповідні інновації.

З цих позицій ми повинні зробити короткий екскурс у з'ясування особливостей формування креативного поля. Наголосимо, що останнє утворюється в межах відповідного типу господарювання. У зв'язку з цим не слід сподіватися на те, що інновації, характерні для одного типу господарювання, можуть виникнути в когнітивному середовищі іншого його типу. Нині, враховуючи особливості формування національної господарської системи, цікавою є різноманітність поглядів людини на

відносини із природою. Справа в тім, що нерівномірність економічного розвитку зумовлює появу різних типів господарювання. Важливість розуміння цих взаємозв'язків пояснюється тим, що для кожного господарського типу характерні свої погляди стосовно сталого розвитку. Причому значна кількість таких стійких стереотипів найчастіше не стикаються між собою, що спричиняє різне розуміння проблем, і, як наслідок, суперечливість оцінок тих або інших пропозицій з їх вирішення.

У найзагальнішому вигляді можна виокремити три основні типи господарювання: фінансовий, технологічний і екологічний, або, відповідно, фінансово, технологічно й екологічно орієнтовані типи. Останній, щоправда, тільки декларується, а в розвиненому вигляді характерний для так званих примітивних народів, які зберігають екологічно орієнтований тип господарювання завдяки тому, що спираються на міфологізовану систему світогляду. Але в такому випадку слід говорити не про “примітивізм”, а про інакшість, що не одне й те ж. Саме тому принциповим стає питання збереження необхідної етноприродної різноманітності для забезпечення стійкого функціонування національної господарської системи. Принцип утворення того або іншого типу господарювання визначається народом залежно від обраних цільових орієнтирів розвитку, де найсуттєвішою є роль світоглядних позицій.

Виходячи з цього, для фінансово орієнтованого типу господарювання поняття сталого розвитку формується під впливом гіпертрофікації фінансового фактора, а відносини з іншими типами господарювання й природою в цілому неминуче матимуть ресурсоексплуатаційний характер. Такий тип господарювання пов'язаний з інформаційними системами, які накладають свій відбиток, виводячи людину за межі фізично відчутного світу в площину віртуального простору, де на перехресті психіки, розуму та духу формуються “бажання” людини. Треба сказати, що нині ця проблема голосно заявляє про себе, і тому їй присвячують все більше наукових досліджень. Але тут слід зробити акцент на розкритті поняття “бажання”. Цю категорію дуже виразно описав З. Бауман [3, с. 80—84], тому, щоб оцінити її важливість і роль у формуванні концептуальних основ сталого розвитку для фінансово орієнтованого типу господарювання, наведемо кілька посилань з його книги без детальних коментарів, залишаючи читачеві можливості для роздумів.

По-перше, “...история потребительского общества — это история разрушения и избавления от следующих одно за другим “твердых” препятствий, ограничивающих свободный полет фантазии и сокращающих “принцип удовольствия” до размеров, диктуемых “принципом реальности”. “Потребность”, которая экономистам XIX в. казалась самой сутью “твердости” — негибкой, строго регламентированной и конечной, была устранена и на время заменена мечтой, которая была гораздо более “текучей” и растяжимой, чем потребность, из-за своих наполовину незаконных связей с переменчивыми и надуманными идеями об аутентичности “внутреннего “я”, ожидающего выражения. Теперь для мечтаний пришла очередь быть отвергнутыми. Они изжили свою полезность: приведя потребительское пристрастие в современное состояние, они больше не могут задавать темп. Требуется гораздо более мощный и универсальный стимулятор, чтобы поддерживать потребительский спрос на одном уровне с предложением. “Желание” — вот этот необходимый заменитель: он завершает освобождение “принципа

удовольствия”, очищая и избавляя его от последних помех со стороны “принципа реальности”: естественное газообразное вещество наконец выпущено из банки” [3, с. 83—84]. По-друге, “...желание становится самоцелью и единственной безальтернативной и неоспоримой целью” [3, с. 81]. І, по-третє, посилаючись на Харві Фергюсона, З. Бауман акцентує увагу на тому, що бажання як поняття “...связывает потребление с самосрачением и с понятиями вкуса и умения разбираться в вещах. Человек выражает себя путем своих приобретений. Но в развитом капиталистическом обществе, преданном продолжающемуся расширению производства, это очень ограниченная психологическая схема, которая, в конечном счете, уступает дорогу совершенно иной психической “экономике”. Предмет желания заменяет желание в качестве мотивирующего фактора потребления” [3, с. 83].

Другий, технологічний, тип господарювання пов’язаний з виробництвом товарної маси продукції. На відміну від розглянутого вище типу він орієнтований на задоволення не бажань, а традиційних потреб. Власне, така господарська система є антропологічною. Вона передбачає створення й розвиток штучного середовища проживання. Звичайно, господарська діяльність у зазначеному випадку може бути екологічно збалансованою, однак для цього необхідно, щоб вона орієнтувалася на обмеження вилучення екологічних ресурсів на господарські потреби. У разі відмови від таких обмежень провокуються процеси руйнування природних систем і розрив циклів їх відтворення, що ми, по суті, повсюди й спостерігаємо.

Третій тип господарювання — екологічно орієнтований. Його особливістю є цілковитий пріоритет екологічних цільових орієнтирів над економічними, зумовлений необхідністю забезпечення умов відтворення народу як особливої спільноти з високим рівнем самосвідомості. У цьому типі господарювання практично все підкоряється ідеї формування навколишнього середовища, в якому зусилля спрямовано на підтримку природних систем.

Зважаючи на названі типи господарювання, слід зазначити, що в реальності вони співіснують паралельно, проте один превалує над іншим. Для сучасної історії характерне домінування саме перших двох типів, причому фінансово орієнтований явно або приховано ідентифікується з категорією так званого постіндустріального суспільства.

Отже, ми зіштовхнулися з особливим феноменом — диференціацією господарських систем за узагальненою ознакою метафункціональної орієнтації розвитку. Таке методологічне сприйняття дає змогу побачити приховані процеси взаємодії господарських систем не тільки на міждержавному рівні, а й усередині окремих великих державних територіальних утворень. Головне полягає в тому, що тип, спосіб господарювання — це наслідок індивідуального та неповторного, яке є всередині суспільства. Той або інший тип господарювання потрібно “вистраждати” — він є причиною й наслідком трансформації основних світоглядних позицій народу. Не всі рецепти, сформовані на чужому досвіді, можуть прижитися на вітчизняному ґрунті. Більше того, силове нав’язування не адаптованих до особливостей певного народу господарських систем найчастіше має руйнівний характер.

Викладене вище свідчить, що кожному типу господарювання властиве специфічне креативне поле. Для фінансового типу воно орієнтує

на екологічні перешкоди реалізації бажань. Цей аспект надзвичайно важливий, оскільки бажання формуються на нематеріальній основі. Мотивація виходить від надмірності фінансових ресурсів, яка утворює специфічний тип світосприйняття й відповідну систему ціннісних орієнтирів. Креативне поле технологічного типу господарювання спрямовує на вирішення проблем технологічного впливу на природні екосистеми та усунення недоліків у керуванні господарськими процесами. Креативне поле екологічного типу господарювання орієнтує на визначення екологічного фактора як не перешкоди, а обмежувача бажань. У цивілізаційній парадигмі розвитку, що існує, через зрозумілі причини такий стан поки що недосяжний.

Наведене зіставлення концептуального бачення процесу формування когнітивного поля переконує, що сталий розвиток як перспективний концепт за неправильного його використання може перетворитися з реальності у міф.

Інноваційні домінанти

Спираючись на концептуальні положення системного підходу до вирішення проблем сталого розвитку, які в стислому вигляді наведені, наприклад, в останній роботі Донелли Медоуз [1], спробуємо взяти на себе сміливість стверджувати, що головною інноваційною домінантою для України наразі є формування адекватної національним інтересам системи господарювання. При цьому метапринцип творення такої системи можна сформулювати коротко: від індивідуалізму — до корпоративізму.

Таке бачення базується на встановленні сутнісних ознак моделі сталого розвитку України, яка співвідноситься з другим типом господарювання. Але останній висуває свої вимоги щодо інноваційних методів управління системою, і вони мають суто національні особливості, а саме: з одного боку, управління процесом розвитку має забезпечувати безболісний контакт з фінансово орієнтованими системами першого типу господарювання, з іншого — спрямовуватися на формування третього типу — екологічно орієнтованого господарювання. Саме поєднання цих двох напрямів управління і є предметом інноваційного пошуку.

Процес корпоратизації господарського простору потрібно розглядати як реакцію на труднощі, що виникли. Важливою ознакою корпоратизації, як відомо, є передусім гармонізація корпоративних інтересів. Багато в чому саме вони формують не тільки концепти отримання прибутків, а й ідеологію розвитку реального сектору економіки. Тут і виникає проблема, що за структурою є багат шаровою, оскільки зумовлюється складною системою інтересів суб'єктів економічної діяльності, які зіштовхуються на певній території. Проте насамперед це стосується інтересів, пов'язаних з використанням територіальних природних ресурсів. Тому виникає необхідність переосмислити концептуальні засади застосування цих ресурсів — їх комплексну оцінку, впровадження сучасних методів управління ними, виявлення проблемних вузлів їх капіталізації як умови включення в економічні відносини, розкриття сутності проблеми присвоєння природоресурсної ренти і, нарешті, визначення на цій основі напрямів формування інституціонального середовища сталого розвитку, що відповідає сучасним вимогам.

Залишаючи читачеві можливість глибше осмислити й обґрунтувати запропонований дискурс, згадаємо лише про найважливіші для нас ас-

пекти, пов'язані із зіставленням “недоліків” та “переваг” корпоратизації, що, як завжди, виявляються одночасно. Усе залежить від кута зору щодо їх прочитання. По-перше, відомо, що корпоративний спосіб організації економічної діяльності в межах упорядкування відносин дає змогу сконцентрувати великі капітали, інколи в руках порівняно незначної кількості суб'єктів господарювання. По-друге, великі корпоративні системи здійснюють суттєвий тиск на суб'єктів господарювання, які оперують капіталами середнього та малого масштабу, часто блокуючи їх саморозвиток і при цьому стримуючи процес індивідуалізованого розв'язання проблем при формуванні цілісної національної господарської системи. Але ці дві позиції мають подвійне ціннісне визначення — негативне та позитивне. Втім, на вирішення цього протиріччя й повинні орієнтуватися управлінські інновації. Зокрема, принцип корпоративізму необхідно пов'язати із традиційними для України національним, регіональним та локальним рівнями управління, тобто категоріально винести його на системний рівень. Внаслідок цього процес трансформації національного господарського простору об'єктивно слід розглядати з позицій імперативних корпоративних можливостей. Такий підхід, безумовно, передбачає зміну методології сталого розвитку в напрямі еволюційного переходу до не жорстко детермінованих системних цільових орієнтирів управління на тлі досягнення самовідтворення людино-розмірних форм господарювання. Безумовно, ідея корпоративізму вимагає синтезу знань, що забезпечують розвиток різноманітних контрактних та договірних відносин між суб'єктами господарювання, перш за все крізь призму взаємовигідного обміну. А це, у свою чергу, передбачає цілеспрямоване формування особливого інституціонального середовища, яке реально сприяє досягненню компромісу між інтересами кількох сторін корпоративних відносин. При цьому перспективними стають так звані креативні форми корпоративних систем.

Ключовою і водночас слабкою ланкою формування корпоративного господарського простору є рівень муніципального утворення. Тому говорити про справжню зміну суспільних відносин можна лише за умови розгортання процесу корпоративного самонавчання населення муніципальних утворень. І в цьому питанні суттєву роль має відігравати держава як гарант мобілізації ресурсів, забезпечення здатності суб'єктів господарювання до саморозвитку, а також створення надійної системи захисту інтересів населення.

Зміна методів господарювання в межах корпоратизації передбачає зміну відносин власності в напрямі домінування корпоративної власності, способу функціонування ринку, який регулює суспільство, а також установлення корпоративної публічної влади. Отже, за уважного дослідження загальних тенденцій трансформації системи господарювання можна говорити про зародження сучасного, постіндустріального типу корпоративної моделі господарювання й відповідного корпоративного управління.

Наступною інноваційною домінантою сталого розвитку України є капіталізація як принцип організації відносин із функціональних позицій. Під таким кутом зору капітал розглядається насамперед як продуктивна сила або вартість, що приносить додану вартість, і принциповим стає питання управління цією силою, зокрема процесом відтворення вартостей. Відомо, що на цьому шляху виникають об'єктивні труднощі. Багато в чому вони пов'язані, з одного боку, з нерівномірністю розвитку світового економічного простору, а з іншого — з інфор-

маційною асиметрією, яка ускладнює проведення об'єктивної оцінки результатів зусиль, що докладаються під час тієї чи іншої економічної діяльності. Не вдаючись до детального розкриття цього складного процесу, підкреслимо одну істотну ознаку системного характеру, а саме — значущість процесу капіталізації ресурсів як інструменту забезпечення ефективного використання стратегічного потенціалу території України, зокрема природних ресурсів, в досягненні мети їх відтворення й навіть самовідтворення. Якщо відштовхуватися від розуміння того, що ресурсна база будь-якої місцевості має працювати на задоволення інтересів спільноти, що на ній знаходиться, то й економічна діяльність на цьому просторі неминуче приведе до пошуку шляхів реалізації процесів капіталізації як матеріальних, так і нематеріальних активів. При визначенні пріоритетів майбутнього розвитку доцільним є конструювання такого економічного середовища, в якому найбільш затребуваним був би той капітал, що є найдоступнішим. Для України територіальні природні ресурси є саме таким капіталом, на основі якого можуть формуватися інші конкурентоспроможні ланцюги створення вартості. Слід підкреслити, що капіталізація цих активів має вирішальне значення при розв'язанні завдань сталого розвитку, оскільки дає змогу сформулювати цілі підвищення інвестиційної привабливості та ефективності використання місцевих ресурсів. Відповідно, для власників як капіталу, так і природних ресурсів територій головним стає ефективне розміщення й використання наявних активів у господарській діяльності з метою максимізації їхньої вартості та доходу.

Суттєвою інноваційною домінантою сталого розвитку України також є, безумовно, формування розвиненого інституціонального середовища.

Сьогодні Україні вкрай потрібне таке інституціональне середовище, яке б знімало мотиваційні обмеженості реалізації екологічних та економічних інтересів, оскільки нині воно характеризується наявністю так званих інституціональних пасток. Причина полягає в недосконалості законодавчої бази щодо застосування системи ринкових стимулів стосовно як заохочення, так і обмеження господарської діяльності. Наявні протиріччя вказують на необхідність розвитку ринку і трансформації методів впливу держави на процес переходу до інноваційного розвитку. Головний напрям удосконалення інституціонального середовища автори статті пов'язують із формуванням єдиної системи гармонізації відносин між колективними інтересами територіальних спільнот й індивідуальними інтересами приватних суб'єктів господарювання. Зрозуміло, що на цьому шляху визначальними інститутами, які потребують розвитку, стають інститути власності та ринку, а одним з найважливіших факторів забезпечення адаптивного управління сталим розвитком — комбінування прав власності. Отже, обґрунтування сталого розвитку вводиться у площину виважених управлінських дій, гармонізованих з інституціональною матрицею конкретної території та орієнтованих на встановлення рівноважних відносин власності між суб'єктами господарювання. Звичайно, першим кроком у цьому є забезпечення умов вільного перерозподілу майнових прав між різними суб'єктами господарської діяльності. У межах зазначених підходів до формування інституціонального середовища можна очікувати активізацію співпраці влади, бізнесу та суспільства на основі ідеї взаємного рів-

ноправного партнерства. При цьому домінантами інституціонального забезпечення сталого розвитку будуть: формування певних соціальних умов щодо реалізації концепту сталого розвитку; встановлення відносин між суб'єктами господарської діяльності, заснованих на рівноправному партнерстві; використання механізмів гармонізації інтересів суб'єктів господарювання при досягненні соціальних, економічних та екологічних орієнтирів сталого розвитку.

Висновки

Досліджуючи інноваційні домінанти сталого розвитку України, автори акцентують увагу на визначенні узагальнених системних умов досягнення бажаних результатів самовідтворення національного господарства. Ключовою ідеєю є досягнення системного гомеостазу між зовнішнім та внутрішнім. Зовнішнє належить до глобального, а внутрішнє — до національного. Домінування певної складової приведе до виходу системи господарювання зі стану рівноваги, і, як наслідок, досягнення стану сталого розвитку буде марним. Рівновага забезпечує поступовий розвиток метасистеми загалом, і, навпаки, у разі її порушення продукується стан стагнації. Знайти в цьому випадку механізм підтримки рівноважного стану і є головною управлінською домінантою. Оскільки, виходячи з неоднорідності й нерівномірності розвитку метасистеми та її складових, бажана рівновага є динамічною, то й модель, за якою вибудовують характер взаємодії глобального і національного, не повинна бути статичною. Крім того, необхідне дотримання ще однієї неодмінної умови: модель визначення шляхів досягнення бажаного сталого розвитку має бути креативною. Під креативністю розуміють здатність моделі сталого розвитку країни до формування ситуації, за якої, враховуючи безліч конкретних проявів, забезпечується їх перероблення саме у творчому, а не в шаблонному режимі, тобто модель має працювати практично в реальному часі.

Аналізуючи в цьому відношенні стан господарської системи України, слід наголосити, що стрімке відкриття економіки України назустріч світовому господарству показало, на жаль, загальну ментальну невідповідність до сприйняття нової реальності. Багато в чому така ситуація пояснюється несформованістю відповідної теоретико-методологічної бази щодо обґрунтування системи управління процесами розвитку національного господарства в нових умовах ринкового фундаменталізму (термін Дж. Сороса) [13].

Саме тому одним з ключових теоретико-методологічних аспектів, який потребує осмислення, є пошук нових методів оцінювання напрямів розвитку через виявлення, параметризацію та визначення місця й ролі відтворювальних процесів на різних господарських рівнях. Складність цієї проблеми зумовлена тим, що дотепер не повною мірою опрацьовано власне концептуальні підходи, котрі дають змогу розглядати національну господарську систему як цілісне утворення, здатне до активного саморозвитку. І тут ідеться про необхідність використання синергетичного методологічного інструментарію, що уможливорює аналіз цілісних систем, які саморозвиваються, за окремими їх елементами. Стосовно об'єктів досліджень, висвітлених у статті, можна стверджу-

вати, що основним питанням стає формування високоефективної керувальної системи на нових парадигмальних принципах оцінювання функціонування системи господарювання загалом.

Проведений вище аналіз поглядів щодо визначення інноваційних домінант сталого розвитку як відповідної методології дає змогу говорити про наявність у неї властивостей, що тяжіють здебільшого до проблеми управління свідомістю людини, формування очікувань, розроблення нових технологічних принципів, тобто пов'язані з ідеями та відповідною ідеальною сферою діяльності. Отже, на порядку денному перебуває проблема вивчення та пошуку сучасних методів управління сталим розвитком через врахування смислових просторів, які в підсумку визначають шляхи розвитку одночасно за багатьма напрямками, у тому числі духовним, культурним, соціальним і природним світом життєдіяльності людини.

Найбільш узагальнено модель сталого розвитку автори пов'язують з ідеєю господарювання. Наголошуємо — саме господарювання, а не економіки. У цьому разі сталий розвиток — це простір розгортання категорії управління господарством для кожного конкретного об'єкта, а якщо ширше — то й суб'єкта господарювання. Важливим фактом, який привертає увагу, є те, що жорсткої системи для з'ясування особливостей функціонування такого простору немає. Є лише принцип його виявлення, котрий визначається внутрішньою необхідністю ідентифікації, принаймні часткової, сукупності причинно-наслідкових зв'язків, що визначають напрями розвитку і знижують при цьому ризик прийняття хибних рішень.

Нині небезпечним стає процес руйнації унікального просторового модуля національного типу господарювання, який забезпечує етнічну, етнокультурну й етнополітичну самоорганізацію і самостійність. На сучасному етапі визначальним є орієнтир на підтримання первинних елементів господарювання як основи економічної безпеки країни загалом. Зазначимо, що первинні господарські елементи являють собою згорнуту форму економіки у традиційному розумінні, котра за певних умов розгортається у складну систему відтворювальних процесів.

Сталий розвиток — це живий процес, в якому постійно формуються контактувальні поля індивідуумів, що моделюють свій спосіб життя в певних співтовариствах та умовах. Є певний зв'язок між віртуальним рівнем методів вирішення господарських проблем і реальними формами їх втілення. Складність знаходження цього зв'язку зумовлена тим, що реальні форми руху значно менш динамічні.

Вирішення сучасних проблем розвитку простору господарської діяльності в Україні потребує впорядкування низки змістових, ієрархічно підпорядкованих факторів не лише внутрішнього, а й зовнішнього характеру. Історично значущі події, які відбуваються у світі, суттєво впливають на кожну державу. Із системних позицій для України головним є процес поступового перетворення її на особливе цілісне утворення. А отже, слід очікувати (і ми вже це спостерігаємо) глибинну перебудову всіх елементів господарської системи. На нинішньому етапі становлення країна проходить шлях пошуку адекватної реаліям форми господарської діяльності. І реалії сьогодні такі, що, з одного боку, національне господарство належить до індустріального типу, причому з недостатньо розвиненими ринковими інститутами, а з іншого — воно

змушене контактувати з господарськими типами постіндустріальної епохи. Отже, в організаційному плані слід розв'язати двоїсте завдання забезпечення вільного і несуперечливого розвитку двох господарських типів. Продуктивний пошук виходу із цієї конфліктної ситуації уможливають розуміння характеру просторової взаємодії капіталів різних видів і значною мірою впорядкування відносин власності на ресурсні складові, що існують у державі.

Для України перехід до нового теоретико-методологічного стилю обґрунтування господарських рішень є неминучим. І чим швидше ми опануємо нові для нашого суспільства механізми, які визначають рух господарських систем, тим більшою мірою убезпечимо себе від неадекватних дій. Господарські рішення потрібно приймати на межі взаємодії так званих м'яких і жорстких адаптивних механізмів управління. Творчий аспект полягає в тому, щоб управлінські рішення формувалися на основі гармонізації інтересів суб'єктів господарювання при поєднанні таких факторів, як динамізм, технології і традиції.

Спільні напрями коректування інтелектуальної діяльності перебувають у площині з'ясування причинно-наслідкових зв'язків між змінами суспільної свідомості й тими реальними соціальними конструктами, які визначають поведінку суспільства й індивіда. За уважного вивчення стає очевидним, що відносини, які встановлюються, виникають не спонтанно, а зазнають активного моделювання. Однак цю відому істину має бути доведено до рівня сприйняття відповідними керувальними системами, і не лише державними, а й суспільними та бізнесовими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Медоуз Д.Х.* Азбука системного мислення / Д.Х. Медоуз; [пер. с англ.]. — М. : БИНОМ. Лаборатория знаний, 2010. — 343 с.
2. *Тоффлер О.* Третья волна / О. Тоффлер. — М. : АСТ, 2010. — 784 с.
3. *Бауман З.* Текучая современность : [пер. с англ.] / З. Бауман. — СПб. : Питер, 2008. — 240 с.
4. *Thrift N.* The Capitalization of Almost Everything: The Future of Finance and Capitalism / Nigel Thrift, Andrew Leyshon // Theory, Culture & Society. — 2007. — Vol. 24, № 7-8. — P. 97—115.
5. Кросс-культурная психология. Исследования и применение : пер. с англ. — Х. : Гуманитарный центр, 2007. — 560 с.
6. Политика об экономике. Лекции нобелевских лауреатов по экономике. — М. : Современная экономика и право, 2005. — 560 с.
7. *Гелбрейт Д.* Новое индустриальное общество / Д. Гелбрейт. — М. : АСТ, 2004. — 608 с.
8. *Сото Э. де.* Загадка капитала. Почему капитализм торжествует на Западе и терпит поражение во всем остальном мире : [пер. с англ.] / Э. де Сото. — М. : ЗАО "Олимп-Бизнес", 2004. — 272 с.
9. *Стиглиц Дж.* Глобализация: тревожные тенденции / Дж. Стиглиц. — М. : Мысль, 2003. — 302 с.
10. *Бодрийяр Ж.* К критике политической экономии знака : [пер. с фр.] / Ж. Бодрийяр. — М. : Библион — Русская книга, 2003. — 272 с.
11. Ворота в глобальную экономику : пер. с англ. — М. : ФАЗИС, 2001. — 440 с.
12. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс ; [пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана]. — М. : ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.

13. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма: открытое общество в опасности : [пер. с англ.] / Дж. Сорос. — М. : ИНФРА-М, 1999. — 262 с.

14. Особенности воспроизводства регионального капитала: сущность, подходы к оценке, методы управления / под общ. ред. Ю.В. Савельева ; Ин-т экономики КарНЦ РАН. — Петрозаводск : Изд-во Карел. науч. центра РАН, 2008. — 213 с.

М.А. Хвесик, И.К. Быстряков. *Иновационные доминанты устойчивого развития Украины.*

Рассматриваются особенности трех основных типов хозяйствования: финансово-го, технологического и экологического, каждому из которых свойственно специфическое креативное поле. Указано, что инновационными доминантами для Украины являются формирование адекватной национальным интересам системы хозяйствования по принципу “от индивидуализма — к корпоративизму”, капитализация, создание развитой институциональной среды.

M.A. Hvesik, I.K. Bystryakov. *Innovative dominants for sustainable development of Ukraine.*

Three main types of economic management — financial, technological and ecological — are specified. Every type of management has its own creative area. Creating of economic system ‘from individual — to collective’, which is adequate to national mentality, serves as innovational dominant for Ukraine. Other priorities are: capitalization aimed to organize relations, in which capital is recognized as pushing force to generate additional value and well developed institutional infrastructure.